

DE RUIMING VAN DE WHEREBOM

Voorjaar 2006 stond in Purmerend in het teken van de ruiming van een vliegtuigbom. Omdat een projectontwikkelaar een verzoek had ingediend om te bouwen op de plek waarvan bekend was dat er vermoedelijk onontploffte projectielen, zogenaamde 'blindgangers', zouden liggen doet de gemeente onderzoek. Wanneer een nieuw gebied wordt bebouwd is zoeken hiernaar sowieso een vereiste.

Er gingen al jaren verhalen rond dat er in het betreffende gebied langs de Where twee bommen moesten liggen, waarvan één grote, maar het was onbekend waar deze exact zouden liggen. In de jaren zeventig en tachtig waren weliswaar al onderzoeken gedaan naar de ligplaatsen, mede op aanwijzingen van bewoners die de oorlogsjaren hadden meegemaakt en wisten dat ze waren afgeworpen. Helaas was over het aantal en waar ze precies terechtgekomen waren echter niet veel meer bekend en die onderzoeken hadden dan ook, buiten de vondst van een staartstuk in 1981, niet veel opgeleverd. De techniek was in die jaren nog niet zo verfijnd als dat tegenwoordig het geval is en met de toen beschikbare middelen heeft men ze simpelweg niet kunnen vinden.

Britse bommenwerper werpt bommen af

Het verhaal van de Wherebom begint eigenlijk in de Tweede Wereldoorlog, en wel in oktober 1941. Een Britse bommenwerper, een Hampden A.E. 309, werd tijdens een raid boven Duitsland beschoten en miste het doel – de synthetische rubberfabrieken in Hüls - doordat het ontwijkende manoeuvres moest maken. De piloot vloog dus terug naar Engeland zonder een kans te hebben gehad zijn bommen af te werpen. Hij had echter de opdracht meegekregen om, wanneer het primaire doel niet kon worden bereikt, zijn bommen onderweg op een willekeurige spoorlijn of brug af te werpen. Bij Purmerend zag hij toevallig een spoorlijn,

brug en gasfabriek bij elkaar liggen en de bemanning heeft ze toen maar afgeworpen. Door laaghangende bewolking hebben ze echter niet kunnen constateren of ze ook daadwerkelijk waren afgegaan. Na de landing in Engeland bleek overigens ook dat een 250lbs bom onder de linkervleugel niet was losgekomen.

Bom gevonden

Na speurwerk heeft de Gemeente in een Engels archief het rapport van de bewuste piloot weten te achterhalen, waarin de vlucht precies werd beschreven, en in juni werd uiteindelijk een bom gevonden aan de oever van de Where: Het projectiel kreeg al meteen de naam Wherebom. Vervolgens werd de duik- en demontegroep van de Koninklijke Marine (DDKM) ingeschakeld om de bom vrij te graven en te ruimen.

Nadat de bom was blootgelegd kon worden vastgesteld welk type en in welke staat deze zich na 65 jaar in de grond bevond. Het bleek een 1900-ponder van Britse makelij te zijn met een netto explosief gewicht van 470lbs springstof, zonder staartstuk ongeveer 1,60 meter lang met een diameter van 50 centimeter. De bom verkeerde in goede staat. Het was een van de grootste die ooit in Nederland in stedelijk gebied was gevonden en lag acht meter diep in de grond. Bij een eventuele explosie zou rondom tot op 35 meter forse schade aan gebouwen zijn toegebracht. Scherven van de bom hadden daarbij tot zeshonderd meter verderop terecht kunnen komen.

Ruiming wordt ingepland

Pas als een bom is vrijgegraven kan worden beoordeeld hoe de ontmanteling moet gaan verlopen. Bij de Wherebom zou het meest optimistische scenario een ontruiming van 24 uur betekenen, het slechtste scenario zou zijn wanneer bleek dat er een chemische ontsteking op de bom zou zitten. In dat geval kon de termijn theoretisch oplopen tot zes dagen. In de voorbereiding van de ontmanteling ging de gemeente dan ook uit van het slechts denkbare scenario, om daarmee het zekere voor het onzekere te nemen. Uiteindelijk bleek het toch om een gewone mechanische ontsteking te gaan. Daarmee was de ontmanteling veel eenvoudiger dan men vooraf had ingeschat en werd een 24-uurs ruiming ingepland in het weekend van 1 en 2 juli.

Om te voorkomen dat een enorme schade was ontstaan wanneer de bom vroegtijdig zou ontploffen, werd een enorme beschermingsconstructie gebouwd, onder meer met zeecontainers gevuld met zand. De bedoeling daarvan was dat de drukgolf die bij een ontploffing vrijkomt, omhoog zou worden geleid. Omdat nog niet eerder in Nederland zo'n zware bom in stedelijk gebied was ontmanteld, was het ook voor de marine een bijzonder project. Onderzoek van TNO wees echter uit dat, mocht er tijdens de ontmanteling iets fout gaan, zelfs een beschermingsconstructie van een aantal met zand en puin gevulde containers niet zou tegenhouden dat er gigantische schade zou ontstaan. Nabijgelegen gebouwen zouden slooprijp zijn en bij de wat verder weg gelegen gebouwen zou zeker schade aan gevel en dak optreden. TNO voorzag verder grote problemen door brekende ruiten en naar binnen vliegende glasfragmenten. Bij een ontploffing konden de scherven van de bom wel tot 555 meter hoogte komen. TNO stelde dan ook voor om een nog robuustere beschermingsconstructie aan te brengen. Daarvoor is dus uiteindelijk ook gekozen.

Tweede bom niet gevonden

Al vóór de ontmanteling ontstond het gerucht van een tweede bom. Wederom waren het overlevenden die met informatie kwamen. Niemand had de bom weliswaar zien vallen, maar de volgende ochtend zat er veel opgespatte modder op een bedrijfspand van de Boer en Slooten, dat pal naast de Nieuwe Haven* stond, niet ver van de plek van inslag van de Wherebom,. Er is daarom ook gezocht. Het moest een kleinere bom zijn volgens de gegevens uit de archieven in Engeland.

Het hele gebied is afgezocht maar de bom is niet tevoorschijn gekomen. Er zijn verschillende theorieën waarom men de bom niet heeft kunnen vinden. Ten eerste kan het zijn dat de bom al eerder is geruimd. Daarover is echter niets terug te vinden omdat tot 1972 ruiming niet zijn geadministreerd. Wanneer men toen tijdens bouwwerkzaamheden een bom vond dan werd die op een kruiwagen gegooid en naar een kazerne gebracht. Pas nadat er een aantal ongelukken waren gebeurd met deze wijze van ruimen, is besloten de bomruiming te professionaliseren en ook te administreren. Ten tweede is er de mogelijkheid dat de bom tóch ontploft is toen deze in 1941 werd afgeworpen. Mocht dit, net als bij de Wherebom toch niet gebeurd zijn, dan ligt de bom naar schatting op circa acht meter diepte. In dat geval zou een eventuele ontploffing tot een lichte, plaatselijke aardbeving leiden. Maar de kans dat personen letsel oplopen bij die ontploffing is vrijwel nihil, wordt verzekerd door experts.

Evacuatie bewoners

Het gebied rondom de bom werd door de gemeente verdeeld in zogenaamde 'schillen' Het gevaarlijkste gebied, in de onmiddellijke nabijheid (een straal van 500 meter) van de bom, wordt de binnenste schil. Het was van het grootste belang dat in ieder geval de bewoners in deze schil het gebied tijdens de ontmanteling van de bom zouden verlaten.

Omdat de Gemeentewet gedwongen evacuatie niet toestaat, benaderde de gemeente in totaal 3.700 inwoners van Purmerend met het verzoek om tijdens de bomruiming naar elders te vertrekken. De gemeente richtte een opvanglocatie in, maar uit de aanmeldingen vooraf bleek al snel dat mensen hun eigen onderdak bij familie of vrienden prefereren boven een opvanglocatie. Ook voor tweehonderd huisdieren regelde de gemeente onderdak. Mensen werden niet verplicht om te vertrekken, maar naarmate de datum dichterbij kwam, besloten velen toch om weg te gaan. Het belangrijkste was dat alle mensen in de binnenste schil zouden weggaan. Dat is gelukt.

Woonarken verplaatst

Aan het westelijke deel van de Wheredijk lagen twaalf van de zesentwintig woonarken in de binnenste schil. Bij deze woonarken zou volgens TNO bij een ontploffing, ondanks de versterkte beschermingsconstructie, sprake zijn van een 'ontwrichte constructie'. In gewone taal: "Schrijf je ark maar af".

Om zo veel mogelijk schade te voorkomen, besloot de gemeente dan ook om deze woonarken tijdelijk te verplaatsen. De arken die door de Burgemeester Kooiman- en de Hoornsebrug pasten, werden in de week voor de ontmanteling versleept naar de kade aan het Molenplantsoen en kregen daar een tijdelijke ligplaats. De arken die niet door de brug pasten, werden versleept naar een voor dat doel aangelegde tijdelijke steiger van pontons aan de Burgemeester Kooimanbrug en kregen daar een plek.

De ruiming

De DDKM begon zaterdag 1 juli 2006 om 20.42 uur met het ontmantelen van de bom. Een gebied van 500 meter rond het explosief was afgezet met hekken. In het gebied gold een noodverordening, wat inhield dat er niemand in of uit mocht. Bewakingscamera's, 175 agenten, gepantserde voertuigen en een helikopter waren ingezet voor de beveiliging van het verlaten gebied. Het luchtruim boven het bomgebied was afgesloten en het treinverkeer langs station Purmerend Overwhere lag stil.

Enkele tientallen mensen hadden, weliswaar in de buitenste schillen, volledig op eigen risico besloten achter te blijven. Niet ongevaarlijk, want uit veiligheidsoverwegingen werden geen hulpdiensten binnen het afgezette gebied toegelaten. De veiligheid van de hulpverleners gaat dan boven die van de bewoners die er bewust voor kiezen hun woning niet te verlaten. Uiteindelijk werd de bom al in de loop van de nacht onschadelijk gemaakt, waardoor de wijken zondagochtend om tien uur al weer werden vrijgegeven en iedereen naar zijn woning kon terugkeren.

Bij de ontmanteling werd de ontsteking van de bom met behulp van een raketklem, een soort bankschroef met twee kleine raketjes, op afstand uitgedraaid om ook de bomexperts te beschermen. Ook werden de gevoelige explosieve onderdelen van de bom vernietigd. De ontmanteling werd op zondagochtend afgerond. Vroeg in de ochtend werd de 1900-ponder op een speciale vrachtwagen geladen en onder politiebegeleiding naar Den Helder gereden. De bom werd daar op het marinecomplex in een van de munitiebunkers opgeslagen. Een week na de ontmanteling werd de Wherebom tot ontploffing gebracht door de Koninklijke Marine. Dat gebeurde op volle zee, voor de kust van Petten, op ongeveer twintig meter diepte.

* De Nieuwe Haven is in het verleden gegraven ten behoeve van de aan- en afvoer van hout voor de houtzagerij van de firma Brantjes. Het havenje is als zodanig echter nooit gebruikt en in de jaren vijftig gedempt.